

GEDIMINAIČIŲ KUNIGAIKŠTYSTĖS LDK PIETINĖSE ŽEMĖSE XIV–XV A.

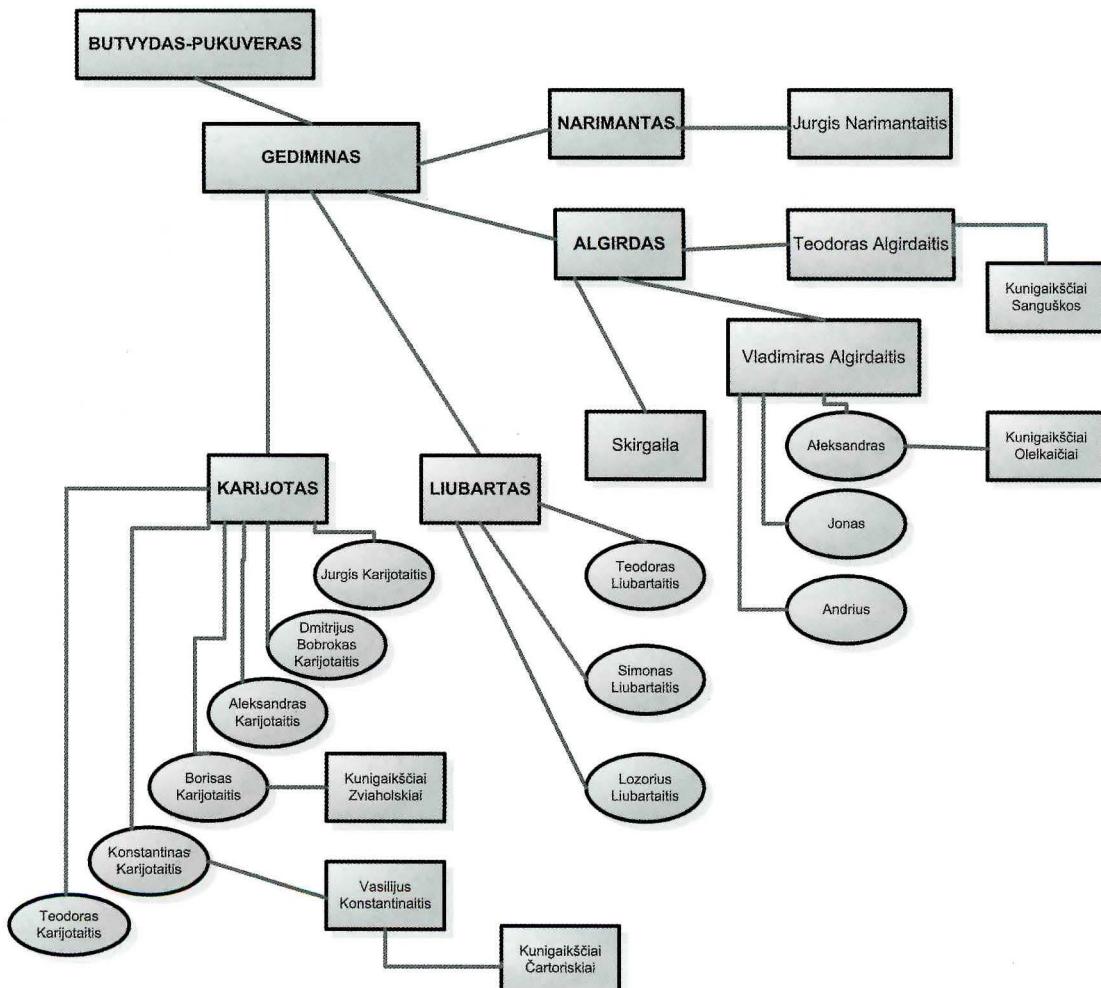
VYTAS JANKAUSKAS

Vytaus Jankauskas – istorikas, Vytauto Didžiojo universiteto Istorijos katedros doktorantas ir Vilniaus kolegijos Humanitarinių mokslų katedros lektorius. Mokslių interesų kryptis – Gediminaičių dinastijos istorija. Su žurnalo Lietuvos pilys redakcija bendradarbiauja nuo 2006 m.

Ivadas

Pietvakarių Rusia nuo pat pirmųjų Lietuvos paminėjimų vaidino svarbų vaidmenį. Šiame areale buvo susiformavusi viena galingiausių Rusios valstybių, dominavusi regione iki XIII a. pabaigos: Haličo–Voluinės kunigaikštystė. Dėl susiklosčiusių vidaus ir išorės aplinkybių XIV a. pirmojoje pusėje šis darinys pradėjo silpti. Šiame areale pradėjo rastis galimybų Lietuvos Didžiajai Kunigaikštystei perimti iniciatyvą. Dinastinė Voluinės kunigaikštystės valdovų krizė pastūmėjo Gediminą išleisti savo sūnų Liubartą už vienos iš paveldėtojų. Tačiau Liubarto kelias, siekiant užvaldyti ir ištvirtinti Romanovičių valdose, buvo ilgas ir sudėtingas. Jam teko palaukti, kol galiausiai ištvirtins Haličo–Voluinės

žemėse. Vis dėlto negalima pamiršti, kad Haličo–Voluinės kunigaikščių nusilpimu siekė pasinaudoti ne tik LDK, bet ir stiprėjanti Lenkija. Pietų Rusios priklaušomybė nuo tootorių taip pat buvo didelė. Gediminui siunčiant Liubartą į Voluinę visos trys jėgos regione pradėjo konkuruoti dėl dominavimo. Dar Gedimino laikais LDK įtaka pasiekė Kijevą, kur buvo pasodintas jo brolis Teodoras. Tačiau net ir jis buvo priverstas veikti su tootorių baskako pagalba. Kiek įtakos regione turėjo Lenkija, klausimas lieka neatsakytas. Tiksliai pasakyti, kada Karijotaičiai ištvirtino Podolės žemėje, taip pat neįmanoma. Yra nuomonė, kad Podolėje Karijotaičiai galėjo išsigalėti dar XIV a. penktuoju dešimtmecio pradžioje, taip pat yra nuomonė, kad šis procesas galėjo vykti tik po Mėlynųjų Vandenų mūšio 1362 m. (1 pav.)

I pav. Pietų Rusijoje veikusios Gediminaičių dinastijos genealoginė schema. XIV–XV a. pirmoji pusė.

The genealogical diagram of the Gediminid dynasties that existed in South Ruthenia during the 14th–first half of the 15th centuries.

Šiame darbe bus apžvelgiamos trys Pietų Rusios žemės, kurios įėjo į LDK sudėtį: Voluinė, Kijevas ir Podolė. (2 pav.) Šios žemės yra išskirtinės nagninėjant Gediminaičių dinastijos narių vidaus santykius. Jose beveik susiformavo dalinių kunigaikštystių lizdai, nors Vytauto valstybės pertvarkymas neleido šiemis procesams užsibaigti. Geografiškai Pietų Rusios žemėms būtų galima priskirti ir Severėnų bei Černigovo žemes, tačiau jų

santykiai su didžiuoju kunigaikščiu buvo kitokie, todėl tai turėtų būti atskiro darbo objektas. Šiame darbe taip pat nebus kreipiama dėmesys į dinastijos narių santykiams su užsienio valstybėmis, tik tiek, kiek tai galėtų plačiau nušvesti rūpimą temą. Turint omenyje, kad Pietų Rusijoje XIV a. buvo LDK ir Aukso Ordos kondominiumas¹, tokie svarstymai beveik netenka prasmės, nes šiose žemėse nuolat kryžiuodavosi kelių jėgų santykiai.

2 pav. LDK žemėlapis su pažymėtomis Voluinės, Podolės ir Kijevos žemėmis. 1571 m. Vaclovo Grodeckio žemėlapio fragmentas. A. Braziūnienė, Senieji Lietuvos žemėlapiai iš Vilniaus universiteto bibliotekos rinkinių, Vilnius, 1999.

A map of the GDL with the lands of Volhynia, Podolia, and Kiev marked. A fragment of the 1571 map of Waclaw Grodecki. From Senieji Lietuvos žemėlapiai iš Vilniaus universiteto bibliotekos rinkinių, compiled by A. Braziūnienė, Vilnius, 1999.

Gediminaičių įsitvirtinimas Pietų Rusijoje

Ankstyvi LDK bandymai įsitvirtinti Pietų Rusijoje nebuvvo iki galo sėkmingi. Kijevo kunigaikštystė pasiliiko mažai susieta su centrine valdžia, Voluinėje Liubartas jautė nuolatinį spaudimą iš Lenkijos, vėliau ir iš Vengrijos. Kada LDK dinastijos elitas pamatė galimybę įsitvirtinti Podolėje, sunku pasakyti. Bandymai datuoti Karjotaičių išsiuntimą į šią žemę svyruoja kelių dešimčių metų intervale, tačiau istoriografijoje sutariama, kad tai atsitiko jau Algirdui atėjus į valdžią. Gedimino brolio Teodoro išsiuntimą į Kijevą galima datuoti XIV a. trečiuoju dešimtmečiu. Žinoma, kad iki 1331 m. jis jau buvo įsitvirtintęs ir veikė kaip Kijevo kunigaikštis.

Voluinė

Daug neaiškumų kyla dėl Liubarto padėties Voluinėje. Tikra viena: Gedimino testamente pažymėta, kad Liubartas gavo Voluinės žemę, taigi galima būtų tvirtinti, kad Liubartas vedė Voluinės kunigaikštystę iki 1341 m. Kada konkretiai, sunku pasakyti, nes egzistuoja daugybė nuomonų, o šaltinių labai mažai. Ankstyviausi datavimai siekia 1315 m., vėliausi – apie 1340 m. Po Andrejaus ir Levo Jurjevičių mirties Haličo–Voluinės žemė buvo valdoma Mozūrijos kunigaikščio Boleslovo – Jurijaus II, tačiau ar šioje žemėje liko vietas Liubartui, neaišku. Jeigu Gediminas būtų apvesdinęs Liubartą tik po Boleslovo – Jurijaus II mirties, tai yra 1340 m., vargu ar tokioje neaiškioje situacijoje atsidūrės Liubartas Voluinę būtų galėjęs laikyti savo tėvo palikimu. Juk tik atėjusiam į valdžią kunigaikščiui paprastai kelerių metų prieikdavo, kol jis įsitvirtindavo valdžioje. Tačiau, be Liubarto vedybų, iki 1340 m. jo veiksmų Voluinės žemėje nematyti. Janas Tęgowskis, Gediminaičių genealogijos tyrinėtojas, bando siūlyti versiją, kad Liubartas buvo vedęs ne kurią nors Jurijaus I anūkę, bet galbūt Danieliaus Ostrogiškio seserį.² Tačiau tai prieštarautų vėlesnėms žinioms, kad Liubartas buvo teisėtas Voluinės paveldėtojas, vedęs šios žemės kunigaikščio dukterį.³ Tuo tarpu susigiminiavimas su Ostrogiškiais, net jeigu juos ir laikytume Haličo–Voluinės kunigaikščių palikuonimis, tokio statuso Liubartui negalėtų suteikti. Visų pirma todėl, kad Liubartas būtų traktuojamas kaip nustūmės nuo valdžios tiesioginius paveldėtojus (Ostrogo kunigaikščių tiesioginiai palikuonys dar ilgai reiškėsi LDK), todėl Voluinės sosto paveldėjimo teisėtumas būtų buvęs ginčytinas. Tai leidžia teigti, kad Liubarto pirmosios žmonos giminė – Voluinės kunigaikštystės paveldėtojai.

Istoriografijoje yra įsigalėjusi nuostata, kad Liubartas veikė Voluinėje jau nuo 1321 m., remiantis jo dokumentu Lucko cerkevi.⁴ Tačiau Janas Tęgowskis primena, kad dar XX a. pradžioje buvo įrodyta, jog šis dokumentas yra vėlyvas ir vargu ar galima juo remtis, kalbant apie Liubarto padėtį Voluinėje.⁵ Tai, kad Liubartas 1321 m. dar negalėjo būti vedęs tiesioginių Voluinės paveldėtojų Andrejaus ar Levo Jurjevičių dukters, Janas Tęgowskis parėmė dar vienu argumentu: 1308 m. Voluinės kunigaikštiai dar buvo vaikai, jais dar turėjo rūpintis Lenkijos karalius

Vladislovas I Lokietka, kuris buvo jų motinos brolis. Taigi XIV a. trečiojo dešimtmečio pradžioje jie dar negalėjo turėti dukters, tinkamos ištekinti.⁶ Tai pakankamai rimtas argumentas, leidžiantis permąstyti situaciją. Gedimino laikais Pietų Rusios žemės neabejotinai tapo LDK interesų taikiniu. Iki galo nėra aišku, kaip dingo iš arenos Andrejus ir Levas Jurjevičiai, tačiau jeigu neklysta S. C. Rowellas, jie galėjo žūti ir kovose su Gediminu. Jo pateikiama įvykių sekos rekonstrukcija, šaltinių kritika leidžia teigti, kad Gediminas 1322–1323 m. buvo surengęs didelį žygį į Pietų Rusios žemes. Per šį žygį žuvo Voluinės kunigaikštiai, o iš Kijevo buvo išvarytas kunigaikštis Stanislovas.⁷ Tačiau metraščio analizė nieko nesako apie Liubarto situaciją šio Gedimino žygio metu. Šaltiniai apie Liubarto vaidmenį taip pat tyli. Net ir Gedimino žygio priežastimi yra vadinami palankiai susiklostę santykiai su Vokiečių ordinu ir Voluinės kunigaikščių sutartis su juo. 1322–1323 m. žygiu į Pietų Rusią buvo stengiamasi šiu dviejų LDK supusių jėgų sajungą nutraukti. Vélesni teiginiai, kad Gediminas buvo priverstas užleisti Haličo–Voluinės kunigaikštystės sostą Boleslovui ir tai buvęs santykiai su Lenkija kompromisas, taip pat atrodo logiški.⁸ Galbūt Gediminas įvertino, jog nesugebės atsilaikyti prieš Lenkijos spaudimą, juolab kad kaip tik tuo metu su Vladislovu klostesi palankūs santykiai ir jais buvo galima pasinaudoti. Užleisti šią žemę Boleslovui buvo patogiausias sprendimas, juolab kad pavyko Kijeve pasodinti savo broli.

Alvydas Nikžentaitis pažymi, kad geri Gedimino santykiai su Lenkija tėsesi maždaug iki 1331 m., kol matomi bendri veiksmai.⁹ Kokie jie buvo vėliau, nėra aišku. Tačiau kaip tik 1331 m. įvyko Gedimino dukters Eufemijos Marijos ir Haličo–Voluinės kunigaikščio Boleslovo – Jurijaus II santuoka.¹⁰ Galbūt šis LDK ir Haličo–Voluinės suartėjimas atsaldė santykius su Lenkija. Negalima pamiršti, kad Boleslovas buvo vienas iš teisėtų paveldėtojų, Andrejaus ir Levo sesers sūnus. Jis savo kunigaikštystėje tapo ne tik valdovu, bet ir dinastijos lyderiu, kadangi prieš jį valdė kunigaikštiai vyriškos lyties ipėdinių nepaliko. Vis dėlto dėl dukrų, nors jos to meto šaltiniuose ir neminimos, istoriografijoje neabejojama. Kaip jau minėta, Liubartas tyrinėtojų laikomas Andrejaus Jurjevičiaus žentu. Lietuvos metraščiai nurodo, kad Levas nuo Gedimino pabėgo pas Briansko kunigaikštį Romaną, savo žentą.¹¹ Turint omenyje anksčiau išsakyta nuomone dėl Haličo–Voluinės kunigaikščių jauno amžiaus, veikiausiai tai mažai tikėtina, juolab kad Rimantas Jasas pateikia nuomone, jog tai galėjo būti XIII a. realių atspindžiai.¹² Vis dėlto istorinė LDK tradicija kalba apie tai, kad Voluinės kunigaikštiai turėjo moteriškos giminės palikuonį. Taigi, kaip ir kiekvienas to meto valdovas, Boleslovas – Jurijus II galėjo tvarkydamas savo diplomatinius santykius naudotis ir dinastinės diplomatijos teikiamomis galimybėmis. Konkrečiai šiuo atveju kalbama apie giminaičių ištekinių. Kaip jau minėta, pats Boleslovas 1331 m. vedė Gedimino dukrą. Reikėtų manyti, kad panašiu metu Voluinės kunigaikštystę turėjo vesti ir Liubartas. Taip buvo sudaryta dvipusė sajunga. Skaičiuojant nuo 1308 m., kada Andrejus ir Levas

Jurjevičiai laikyti nepilnamečiais, buvo praėję 23 metai, todėl Voluinės kunigaikščių palikuonai jau galėjo artėti prie vedyboms tinkamo amžiaus. Taigi Liubartas galėjo vesti Boleslovo giminaitę. Aptykriai šiuo laikotarpiu reikėtų datuoti pirmąją Liubarto santuoką. Kita vertus, taip pat galima prielaida, kad Liubarto vedybos įvyko ir Boleslovo – Jurijaus II žmonos (Gedimino dukters) iniciatyva, o šią datą būtų galima dar šiek tiek pavėlini. Tačiau vargu ar būtų galima šią santuoka nukelti į 1340 m., nes, kaip rodo Liubarto veiksmai po Boleslovo – Jurijaus II mirties, Gedimino sūnus jau buvo įsitvirtinęs Voluinėje ir galėjo greitai reaguoti į besikeičiančias politines aplinkybes bei apginti savo teises į palikimą.

Kijevas

LDK valdžios išplėtimas Kijeve taip pat sietinas su padidėjusiui Gedimino susidomėjimu Pietų Rusios žemėmis. Istorografijoje yra diskutuojama, kada įvyko Gedimino žygis į Kijevą. Dabar istorikai sutaria vienu klausimu: Gedimino brolis Teodoras iki 1331 m. jau buvo įsitvirtinęs Kijeve. Tačiau ši kunigaikštystė ir toliau patyrė dalinę totorių įtaką, ir tai akivaizdžiai matyti iš to, kad Gedimino brolis veikė šalia totorių baskako.¹³ S. C. Rowello atlikta 1322–1323 m. Gedimino žygio į Pietų Rusią rekonstrukcija atrodo gana tikėtina, tai daro priimtinus ir jo nurodytus chronologinius rėmus¹⁴, tačiau su viena išlyga. Tokiu atveju reikėtų pasitiketi šaltiniu ir manyti, kad šiam aprašyme Lietuvos metraščių autorai nebus suplakę keliu žygiui, nes Gedimino puolimas yra minimas šalia legendinių pasakojimo dalių (iškart po to metraštyje aprašomas legendinis Vilniaus miesto įkūrimo epizodas).¹⁵ Lietuvos istorografijoje bandyti nustatyti ir kitos galimos šio žygio datos, tačiau jos svarstomas ne tiek metraščio informacijos, kiek LDK tarptautinių santykų kontekste.¹⁶ Todėl kiekvienas bandymas nubrėžti ribas, kada Kijevas tapo pavaldus Gediminui, tik padidina, o ne sumažina hipotezių skaičių.

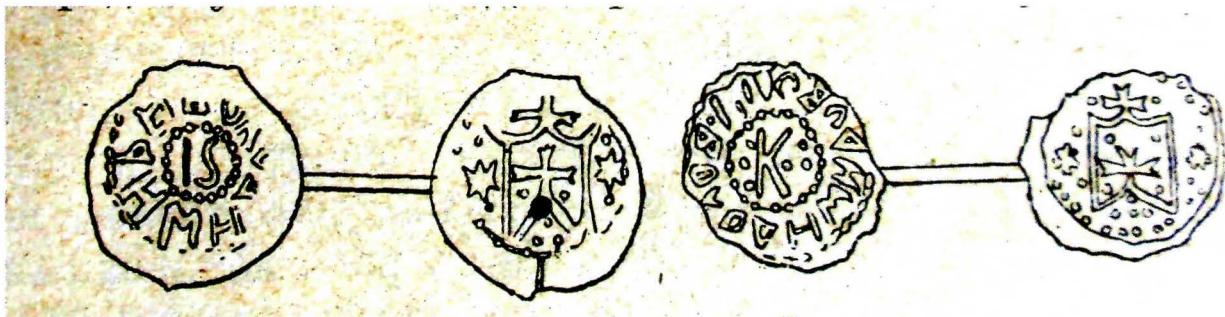
Dar viena aiški problema, susijusi su Gedimino žygio padariniais Kijeve, – tai jo paskirto vietininko klausimas. Lietuvos metraščiai pateikia versiją, kad Gediminas savo vietininku Kijeve paliko kunigaikštį Algimantą, Mindaugo Alšėniškio sūnų.¹⁷ Romas Batūra, siedamas tyrinėjimus dėl Gediminaičių giminystės su Alšėniškiais, taip pat įvertindamas, jog kaip tik tuo laikotarpiu šaltiniuose pasirodė Gedimino brolis Teodoras, teigė, kad Algimantas bus veikiausiai Gedimino pusbrolis (o gal ir brolis), kuris pasikrikštijęs gavo Teodoro vardą.¹⁸ Ši hipotezė yra ir dabar gana gaji. Tačiau jos pagrindas yra susvyraučęs. Feliksas Šabuldo atkreipė dėmesį į Alšėnų kunigaikščių genealoginius duomenis, kurie teigia, kad Algimantas buvo apsikrikštijęs Michailo, kitaip Eufemijaus, vardu. Kaip teisingai pažymėjo F. Šabuldo, vadinti ši kunigaikštį dar ir Teodoru būtų per daug.¹⁹ Naudodamasis tais pačiais duomenimis, S. C. Rowellas bandė taip rekonstruoti metraščio tekstą: „Gediminas užėmė Belgorodą, vieną svarbiausią Kijevos gynybos avanpostų, ir mėnesį laikė apsupęs Kijevą. [...] Kijevas ir Perejaslavlis atsidūrė lietuvių rankose. Kijevą buvo pavesta valdyti [Gedimino broliui

Teodorui ir] Algimantui Mindaugaičiui Alšėniškiui. Kol lietuviai įtvirtino savo laimėjimus, Kijevos kunigaikštis Stanislovas pabėgo į Riazanę.“²⁰

Vis dėlto į klausimą apie Algimantą nėra taip paprasta atsakyti. Kaip žinome, Aristavojė (gyvenvietė dab. Kėdainių r., sen. Arvistava) 1370–1371 m. taip pat veikė Algimantas.²¹ Kad jis nebuvu vietinis, galima spręsti iš to, jog, pasak Hermano Vartbergės, jis pats buvo pasirinkęs ten sau gyvenamają vietą.²² Šis Algimantas istoriografijoje paprastai nurodomas kaip Jono Algimantaičio Alšėniškio tėvas.²³ Realiu laikomas ir Lietuvos metraščiuose minimas Algimantas Mindaugaitis.²⁴ Tačiau vargu ar būtų galima taip paprastai šiuos asmenis susieti, nes, praėjus aptykriai keturiems dešimtmeciams nuo Algimanto Mindaugaičio išsiuntimo su Teodoru į Kijevą, Aristavos Algimantas jau būtų buvęs gana garbingo amžiaus. Tuo tarpu Upytės žemė kalbamuoju laikotarpiu buvo tapusi dažnu Livonijos ordino reidų tikslu. Todėl jau spėjusio pasenti Algimanto paskyrimas į šią žemę neatrodo logiškas.

Kaip žinome, pats Kijevos užėmimo epizodas atsiranda tik vėlyvosiose Lietuvos metraščio redakcijose. Paprastai jis siejamas su Alberto Goštauto²⁵ arba Povilo Alšėniškio²⁶ aplinka. Tačiau Kęstučio Gudmanto tyrimai parodė, kad šios dvi aplinkos iš esmės buvo tapačios.²⁷ Turint omenyje artimą Goštautą ir Alšėniškių giminystę, ir vieniems, ir kitiems rūpėjo pademonstruoti, kokios svarbios šios giminės LDK istorijoje. Todėl Kijevos kunigaikštystės pajungimo epizode galėjo atsirasti ir Algimanto Mindaugaičio asmuo. Negalima pamiršti ir to, kad Alšėniškiai jau XIV–XV a. sandūroje gana dažnai buvo siejami su Kijevu.²⁸ Todėl tradicijos išdėstyMAS metraštyje ir susiejimas su ankstesniais laikais yra visai tikėtinas. Juolab kad metraštininkas dažnai leisdavo sau elgtis su chronologija ir erdvė gan laisvai²⁹ (galima prisiminti ir Gedimino kovas Žemaitijoje, kurios aprašomas Bychovco kronikoje: realus 1364 m. Goštauto patekimo į kryžiuočių nelaisvę epizodas buvo nukeltas į Gedimino valdymo laikus, be to, buvo sumaišyti vietas: iš Veliuonos įvykiai perkelti į Kauną).³⁰ Todėl nereikia plačiau aiškinti, kodėl ir Algimanto Mindaugaičio atvejį derėtų vertinti ne mažiau atsargiai. Didelis chronologinis atstumas tarp Algimanto Mindaugaičio ir Aristavos Algimanto verčia ieškoti alternatyvių paaiškinimų.

Žinome, kad Lietuvos metraščiai pateikia žinių apie Mėlynųjų Vandens mūšį. Tačiau toliau pasakojama apie Podolės užvaldymą ir Karijotaičius.³¹ Pasakojimai skiriasi tik detaliemis, bet jie yra visose trijose metraščių redakcijose. Tačiau Kijevos klausimas šiuose metraščiuose su Mėlynųjų Vandens mūšiu nesiejamas. Tai padaroma tik vėlyvajame Gustino metraštyje, kur susiduriama su Kijevos kunigaikštystės problema. 1361 m. metraštininkas pažymi, kad Kijevą valdo kunigaikštis Teodoras. 1362 m. aprašomas Mėlynųjų Vandens mūšis, kuriame Algirdo kariuomenė sumuša tutorius ir užima Podolės žemę. Taip pat pažymima, kad tuomet Algirdas paėmė ir kitas Rusios žemes, taip pat ir Kijevą paėmė iš kunigaikščio Teodoro, tame pasodino savo sūnų Vladimirą. (3 pav.) Šis pradėjo ten valdyti ir buvo paklusnus savo tėvui.³² Šis Algirdo žingsnis laikomas galutiniu Kijevos prijungimui prie LDK.³³

3 pav. Kijevo kunigaikščio Vladimiro Algirdaičio monetos. M. Грушевский, Иллюстрована історія України, Київ–Львів, 1913.

Coin from the reign of Duke Vladimirs Algirdaitis of Kiev. From M. Грушевский, Иллюстрована історія України, Київ–Львів, 1913.

Vis dėlto šis pasakojimas teikia peno pasvarstymams. Ar negalėjo Algimantas Mindaugaitis dalyvauti būtent šiame žygyje? Aprašymai rodo, kad Algirdas buvo surinkęs žmones iš Lietuvos, Žemaitijos ir Rusios. Sumušė totorius, o tai sudarė salygas Karijotaičiams įsitvirtinti Podolėje. Vėliau buvo pašukta Kijevo link. Jame didysis kunigaikštis pakeitė jau seną Teodorą savo sūnumi. Veikiausiai Vladimirui palikoje kariaunoje galėtume rasti ir Algimantą Mindaugaitį Alšėniškį, kuriam metraščiu tradicijoje buvo suteiktas gerokai garbingesnis Gedimino vandininko statusas. Tokias prielaidas galima paremti ir žiniomis apie kunigaikštį Joną Algimantaitį, kurį Rimvydas Petrauskas apibūdino kaip iš Jogailos aplinkos išėjusi asmenį.³⁴ Tai, kad šio tévas galėjo būti Algirdo aplinkoje, atrodytų visai natūralu. Toks Algimanto Mindaugaičio priartinimas prie Aristavos Algimanto leistų kalbėti apie šių dviejų asmenų sutapatinimą, tačiau vis dėlto būtų laikytinas ne mažiau hipotetiniu negu Algimanto Mindaugaičio dalyvavimas XIV a. trečiojo dešimtmecio žygyje į Kijevą.

Podolė

Kalbant apie Gediminaičių pasirodymą Podolėje, tenka pripažinti, kad pradinė chronologija yra sunkiai nustatoma. Naujausioje istoriografijoje sutariama, kad galutinis Karijotaičių įsitvirtinimas Podolėje sietinas su Melynuju Vandenu mūšiu. Tačiau vis dažniau nuskamba abejonė, kad Karijotaičiai šioje žemėje įsitvirtino iš karto. Dažniausiai linkstama manyti, jog tai atsitiko laipsniškai. Chronologiniai šio proceso rémai brėžiami gana platūs, pradedant XIV a. ketvirtuoju dešimtmecio viduriu. Vienas anksčiausiu bandymu datuoti Karijotaičių įsigalėjimo pradžią Podolėje būtų Felikso Šabuldo pastaba dėl Lietuvos metraščio ankstyvojo sąvado žmios, kad Lenkijos karalius Kazimieras III norėjo išleisti dukrą už Konstantino Karijotaičio. Remdamasis tuo, kad dvi vyriausiosios Kazimiero III dukros ištėkėjo 1343 ir 1345 m., F. Šabuldo teigia, jog būtent tuomet Kazimieras III galėjo planuoti savo dukters vedyas su Podolės dalį valdžiusi Konstantinu Karijotaičiu, o jų įsitvirtinimą šioje žemėje siejo su neramumais Aukso Ordoje po chano Uzbeko mirties 1342 m.³⁵ Vis dėlto šie argumentai neatrodė pakankamai tvirti. Dar Józefas Puzyna tinkamai nurodė,

jog penkojo dešimtmecio pabaigoje Karijotaičiai buvo dar jauni, nekalbant jau apie šio dešimtmecio pradžią.³⁶ Tačiau ir pats J. Puzyna datuoja Karijotaičių pasirodymą Podolėje 1349–1350 m., orientuodamas pagal Kazimiero III politiką. Pasak jo, pirmiausia Podolėje įsitvirtino Aleksandras Karijotaitis (4 pav.), vėliau čia savo valdas įkūrė ir jo broliai Jurgis ir Konstantinas, kurie buvę Kazimiero III lenininkai.³⁷ Vis dėlto reikia sutikti, kad tarpukario Lenkijoje kilusi diskusija dėl Karijotaičių Podolėje yra paremta silpnais argumentais. Tai pakankamai aiškiai įrodė Romas Batūra. Tačiau pastarojo prielaidos nuveda gal kiek per toli, nes jis nemato Karijotaičių pasirodymo galimybų Podolėje iki pat Melynuju Vandenu mūšio.³⁸ Iš dalies R. Batūra teisus, nes Karijotaičių siejimas su Podole XIV a. šeštojo dešimtmecio pradžioje yra paremtas J. Dlugoš žinia ir neaišku (anoniminu) lietuvių kunigaikščio paminėjimu Kazimiero laiske. Atmetus mažai pagrįstas hipotezes teigt, kad Karijotaičiai XIV a. penkojo dešimtmecio pradžioje buvo įsigalėję Podolėje, neatsargu.

Kalbant apie Karijotą, galima prisiminti, kad mirdamas Gediminas jam paliko Naugarduką.³⁹ Jis šią žemę valdė iki mirties. Po Karijoto mirties Naugarduke galima justi ir Keštutaičių įtaką.⁴⁰ Vis dėlto reikia sutikti, kad Karijotaičiai prarado ne visą Naugarduką. Prisimenant metraštine tradiciją, atkreiptinas dėmesys, kad tik išmirus kitiems broliams Teodoras Karijotaitis pasitraukė iš Naugarduko.⁴¹ 1391 m. Teodoro Karijotaičio išduotame dovanojimo rašte Grinkai jaučiamas dar netvirta šio kunigaikščio padėties Podolėje. Jis veikia prisdengdamas savo vyresnių brolių vardu.⁴² Vis dėlto Karijoto ir Karijotaičių interesai Pietų Rusijoje išryškėja gana anksti. Veikiausiai neatsitiktinai Karijotas su sūnumis buvo išsiustas į pasiuntinybę Aukso Ordoje 1349 m.⁴³ Tai jau rodo Karijoto politines tendencijas. Karijotaičiai Pietų

4 pav. Aleksandro Karijotaičio antspaudas. M. Gumowski, „Pieczęcie książąt litewskich“, Ateneum wileńskie, t. 7, 1930, sas. 3–4, lent. VIII, Nr. 52.

The seal of Aleksandras Karijotaitis. From M. Gumowski, 'Pieczęcie książąt litewskich', Ateneum wileńskie, 1930, vol. 7, no. 3–4, table VIII, no. 52.

Rusioje pradėjo reikštis gana anksti: 1352 m. su Lenkijos karaliumi Kazimieru III ir Mozūrijos kunigaikščiai Zemovitu ir Kazimieru Gediminaičiai sudarė sutartį dėl pietinių Rusios žemių. Sutarties sudarytojai – Jaunutis, Kęstutis ir Liubartas, taip pat du jaunosios kartos Gediminaičiai – Jurgis Narimantaitis ir Jurgis Karijotaitis. Šie penki kunigaikščiai išipareigojo laikytis susitarimų patys ir už kitus dinastijos atstovus: Algirdą, Karijotą, Patriką ir jų sūnus. Šia sutartimi buvo pažymėta siena tarp Lenkijos ir LDK. Lenkijai buvo palikta Lvovo (Haličo) žemė, tuo tarpu Gediminaičiams teko Vladimiro, Lucko, Belsko, Chelmo ir Bresto žemės. Šioje sutartyje taip pat numatyta, kad Jurgis Narimantaitis valdys Kremencu žemę, tačiau konflikto tarp pasirašiusiuų pusiu atveju jis turėtų išlikti neutralus.⁴⁴ Akivaizdu, kad šią sutartį sudarė tik suinteresuotosios pusės (galbūt gali kilti klausimų dėl Jaunučio vietas – nors ir nustumtas nuo valdžios, jis kitų dinastijos narių atžvilgiu pirmenybę išlaikė). Todėl Jurgio Karijotaičio kunigaikštystės taip pat reikėtų ieškoti tarp anksčiau išvardytų kunigaikštystėcių. Viena galima pasakyti, tikrai: Jurgis Karijotaitis jau XIV a. šeštojo dešimtmecio pradžioje veikė Pietų Rusioje. Klausimas, kur ir kaip toli siekė jo valdos, lieka neatsakytas. Henrykas Paszkiewiczius spėjo, kad Jurgis Karijotaitis galėjo valdyti Chelmą.⁴⁵ Tame pačiame regione po kelerių metų jau veikė ir kitas Karijotaitis – Dimitrijus Bobrokas (Voluinietis).⁴⁶ Susidaro išpūdis, kad teisūs istorikai, kurie teigė, jog Karijotaičiai iš pradžių susikūrė bazę Boleslovo – Jurijaus II palikimo teritorijoje ir tik paskui galėjo nukreipti jėgas į Podolę. Galbūt kokie nors žingsniai ir buvo padaryti tam, kad ištvirtintų pastarojoje žemėje, tačiau iki Mélynujų Vandens mūšio realių sąlygų užimti šią žemę nebuvo.

Kaip jau minėta, Mélynujų Vandens mūšį ir vėlesnių Karijotaičių ištvirtinimą Podolėje pažymi visos Lietuvos metraščių redakcijos. Vis dėlto patikimiausiai šiuos įvykius nušviečia trumpasis savadas. Kaip pateikiama Podolės nukariavimo istorija? Metraštininkas atkreipė dėmesį, kad po totorių pralaimėjimo Algirdas savo brolio Naugarduko kunigaikščio Karijoto sūnus su lietuvių žemės pagalba nusiuntė į Podolę. Metraščis nurodo tris Karijotaičius: Jurgį, Aleksandrą ir Konstantiną. Pasakojime minimas Teodoras užvaldant Podolę veikiausiai nedalyvavo. Karijotaičiai Podolėje susidūrė su ištvirtinimu stoka, tuo pirmiausia ir ēmė rūpintis. Tik paskui jie, anot metraštininko, „susidraugavo su atamanais, pradėjo ginti Podolés žemę“. Karijotaičiai „iškūrė“ tris svarbias pilis: Smotričę, Bokotą ir Kamenečą (veikiausiai reikėtų teigti, kad ištvirtino jose).⁴⁷ Atrodo, jog Podolės užvaldymo procesas skverbiantis į ją Karijotaičiams tuo ir baigësi, jeigu galima pasitikėti metraštininko informacija. Tačiau reikia pripažinti, kad metraštininkas viską nupasakojo lakoniškai. Ne visus Karijoto sūnus, veikusius Podolėje, jis aprašė. Nėra minimas Karijoto sūnus Borisas, vėliau vaidinęs svarbų vaidmenį Podolės gyvenime.⁴⁸ Galbūt tuomet jis dar buvo per jaunas (kaip veikiausiai ir Teodoras), o gal metraštininkui buvo tiesiog patogiau trims broliams paskirstyti tris pilis.

5 pav. Kunigaikščio Liubarto antspaudas. M. Gurowski, lent. VIII, Nr. 51. The seal of Duke Liubartas. Ibid., table VIII, no. 51.

Apibendrinant šį skyrių, reikia pasakyti, kad išprasta schema, kuri piešiama kalbant apie Gediminaičių išgalėjimą Pietų Rusioje, nėra tokia teisinga. Ją reikėtų gerokai pakoreguoti. Iki 1331 m. Gedimino brolis Teodoras jau buvo ištvirtinės Kijeve, taigi Gedimino ten pasodintas dar XIV a. trečiajame dešimtmetyje, gal net jo pirmojoje pusėje. Liubartas, vedęs vieną iš Haličo–Voluinės kunigaikščių dukterę dar iki Boleslovo – Jurijaus II mirties, igavo šioje kunigaikštystėje tvirtą poziciją. (5 pav.) Netikėtai mirus Haličo–Voluinės valdovui, jis per kelias dienas sugebėjo užimti svarbius kunigaikštystės centrus, ir tai rodo gerus jo santykius su vietas diduomene. Tik geriau ištvirtinus Voluinėje buvo galimi tolesni Gediminaičių žygiai į Pietų Rusios žemes, konkretiai – į Podolę. Jeigu Karijotaičiai ją ir pasiekė iki Mélynujų Vandens mūšio, jų laimėjimai nebuvo dideli. Tik totoriams pralaimėjus, o Karijotaičiams ištvirtinus ir užmezgus ryšius su vietine diduomene, galima iš tiesų kalbėti apie didesnę šios žemės priklausomybę.

Gediminaičių padėtis Pietų Rusios žemėse

LDK pietinėse žemėse klostesi savita Gediminaičių situacija, palyginti su arčiau esančiomis kunigaikštystėmis (1413 m. patekusiomis į Vilniaus ir Trakų vaivadijų sudėtis). Išskirtines sąlygas pirmiausia diktavo jų valdymo pobūdis – Aukso Ordos ir LDK kondominiumas.⁴⁹ Be to, dėl Voluinės ir Podolės buvo nuolat konkuruojama su Lenkijos ir Vengrijos karalystėmis. Nors šių žemių pavaldumas buvo pereinamasis, savojose kunigaikštystėse ištvirtinę Gediminaičiai valdų neprarasdavo, tačiau kaip lenininkai išgydavo tam tikrą statusą, kuris buvo apibrėžiamas konkretiaisiais susitarimais.⁵⁰ Kijevas šiose kovose nedalyvavo, nes buvo nuošaliau nuo Lenkijos, tačiau dėl savo išskirtinio istorinio statuso taip pat išlaikė platesnes kunigaikščio valdžios funkcijas (pavyzdžiu, monetų kardinimas).⁵¹ Nors Podolės, Voluinės ir Kijevo žemės nevienodai dalyvavo LDK tarptautiniame ir vidau gyvenime, jos visos trys turėjo bendrą bruožą, kuris leidžia jas išskirti iš kitų: čia formavosi Gediminaičių tėvoninės kunigaikštystės. Tiesa, šis procesas nebuvo užbaigtas, pasikeitimai LDK visuomenėje XIV a. paskutiniame dešimtmetyje neleido galutinai susiformuoti dalinėms kunigaikštystėms.

Pietų Rusios žemėse iškūrus Gediminaičiams, kiekvienoje matomi skirtinė valdžios ištvirtinimo procesai. Tai buvo nulemta ne tik skirtumų tarp šių žemių visuomenių, bet ir skirtinio intensyvumo santykų su

kaimynais, visų pirma Lenkija. Intensyviausi ir labiausiai įtempti buvo Lenkijos santykiai su Voluinės kunigaikštyste, kurios paveldėjimo klausimas išprovokavo ne vieną karinį konfliktą. Pirmieji Lenkijos bandymai įsitvirtinti Haličo–Voluinės kunigaikštystėje nebuvo sėkmingi, o tai leido Liubartui iki 1349 m. dar labiau sustiprinti savo pozicijas Voluinėje.⁵² Tuo tarpu Haličo priklausomybė iki karo pradžios taip pat nėra aiški.⁵³ Karas pasibaigė 1352 m. pasirašyta taikos sutartimi. Per šiuos kelerius metus į Voluinės reikalus buvo akivaizdžiai įsitraukęs Kęstutis.⁵⁴ Tačiau taikos sutartis tarp Lenkijos ir LDK rodo, kad Voluinės vidaus gyvenimas buvo ne vien Liubarto, bet ir visos dinastijos reikalas. Šią sutartį iš Lietuvos pusės sudarė Jaunutis, Kęstutis ir Liubartas, taip pat Jurgis Narimantaitis ir Jurgis Karijotaitis.⁵⁵ Neaišku, kokiais būdais nustumtas nuo valdžios Jaunutis tapo (bent jau iš sutarties tekste vardijamų kunigaikščių eilės susidaro toks įspūdis) vienu iš dinastijos lyderių. Galbūt tai īvyko dėl to, kad Jaunutis buvo vyresnis už Kęstutį⁵⁶ ir tai jam garantavo išskirtinę padėti dinastijoje. Tačiau tai nepaiškina, kodėl Jaunutis dalyvavo sudarant sutartį, nes jo valdyta Zaslavlio kunigaikštystė su Lenkija nesiribojo. Tuo tarpu Kęstučio valdos (konkrečiai Lietuvos Brestas) buvo šios sutarties objektas. Vis dėlto didžiausias valdų kompleksas buvo susijęs su Voluinės kunigaikštyste, todėl Liubarto, kaip vieno iš šios žemės paveldėtojų, dalyvavimas buvo būtinas. Ypatinga Jurgio Narimantaičio padėtis Kremenece taip pat buvo šioje sutartyje apibrėžta, be to, žinoma, kad jis valdė ir Belzą. Kažurių iš sutartyje minimu valdų (veikiausiai Chelma) valdė Jurgis Karijotaitis. Akivaizdu, kad Voluinės žemė buvo suskaldyta ir į ją pasiusti jaunesniosios kartos Gedimino sūnų palikuonys. Apie dar stipresnes Karijotaičių pozicijas Voluinėje šiuo laikotarpiu galima spręsti ir iš Dimitrijaus Voluiniečio veiklos.⁵⁷ Sutartis palieka ir neaiškumą. Nors ji sudaroma ir Algirdo, Karijoto, Patriko bei jų sūnų vardu, tačiau jų pačių nemini.⁵⁸ Iš šios sutarties neaišku, ar Ratnas jau buvo perduotas valdyti Algirdo sūnui Teodorui. Argumentų pačiamė sutarties tekste galima rasti ir už, ir prieš. Atrodo, kad Lietuvos Brestas šioje sutartyje minimas dėl Kęstučio santykų su Mozūrijos kunigaikščiais nustatymo, o Voluinės žemėje nustatoma pietinė riba su Haliču. Taigi šiaurinė Voluinė dalis lgy ir lieka sutartyje neapibrėžta. Be to, sutartyje pažymima, kad ir Algirdas su savo sūnumis laikysis nustatyta sąlygų. Taigi šaltiniai neprieštarauja, kad Teodoras Algirdaitis jau tuomet galėjo valdyti Ratno kunigaikštystę. (6 pav.) Liubarto palikimu laikyta Voluinė jau 1352 m. atrodo suskaldyta į

6 pav. Sanguškos Teodoraičio, Algirdo anuko, antspaudas. M. Gumowski, „Pieczęcie książąt litewskich“, lent. VIII, Nr. 50.

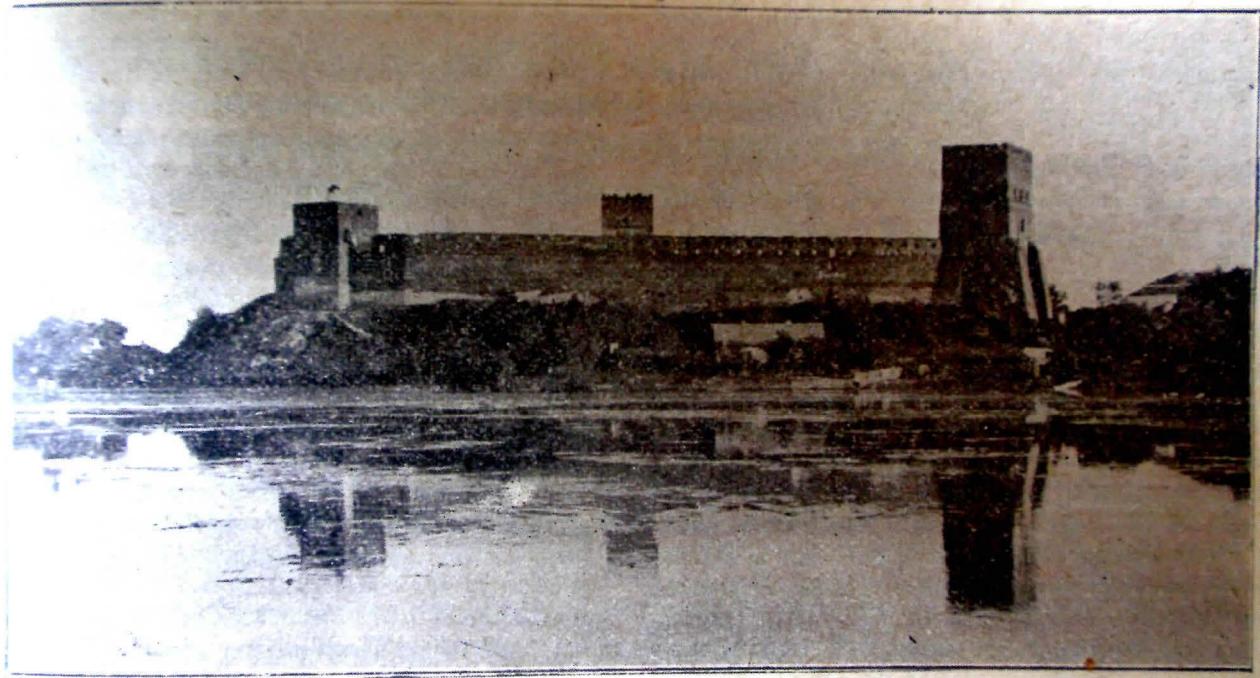
The seal of Sanguszko Teodoraitis, the grandson of Algirdas. M. Gumowski, ‘Pieczęcie książąt litewskich’, table VIII, no. 50.

smulkesnes kunigaikštystes, nors jis ir išlaikė svarbiausius Voluinės žemės centrus. Tačiau ta pati sutartis išskyre Liubartą iš kitų Voluinės žemės Gediminaičių. Būtent Liubartas iš LDK pusės turėjo spręsti ginčus su Lenkija, o apie kitus Gediminaičius šiuo klausimu nekalbama. Tai akivaizdžiai atskleidžia Liubarto viršenybę savo sūnėnų atžvilgiu.

1363 m. karas tarp Lenkijos ir LDK dėl Pietų Rusios žemių atsinaujino. Pasikeitęs šiuo dviejų jėgų santykis buvo užfiksotas 1366 m. sutartyje. Ji surašyta iš LDK pusės didžiojo kunigaikščio Algirdo ir jo brolių Kęstučio, Jaunučio, Liubarto bei jų vaikų; iš Lenkijos pusės sutartį sudarė karalius Kazimieras III ir „kunigaikščiai Jurgis ir Jurgis, ir Aleksandras“.⁵⁹ Nors neužrašyti kunigaikščių tėvavardžiai, tačiau publikacijos autorius teisingai nurodė, kad tai Jurgis Narimantaitis ir Jurgis ir Aleksandras Karijotaičiai. 1366 m. sutartis įtvirtino Kazimiero III laimėjimus. Liubartui buvo paliktas Luckas su apylinkėmis, tuo tarpu Kazimierui III atiteko Voluinės Vladimiras su Horodlės, Ratno, Lubomlio ir kt. valsčiais. Riba tarp Kazimiero III ir Liubarto valdų buvo nustatyta labai smulkmeniškai.⁶⁰ Didysis kunigaikštis Algirdas Kazimierui III taip pat užleido Kremencą, Belzą, Chelmą, Peremilą, Olešką ir t. t.⁶¹ Pastarosios žemės, kaip spėjama, buvo paliktos valdyti Kazimiero lenininkais tapusiems ir jo pusėje sudariusiems sutartį kunigaikščiams.⁶² Sutartyje buvo nustatyta ir kokios žemės pasiliake Kęstučio valdose. Nurodomos Bresto, Kamenečo, Drohičino, Melniko, Bielsko ir Kobrino vietovės.⁶³ Šiuo atveju galima tik spėlioti apie Teodoro Algirdaitį. Vėliau jo ir palikuonių valdytas Kobrinas priskirtas prie Kęstučio valdų, tuo tarpu Ratnas ir Liubomlis atiteko Lenkijai. Vargu ar didysis kunigaikštis Algirdas galėjo sau leisti atiduoti į Lenkijos karaliaus lenininkus ir savo sūnų. Galima spėti, kad jis kuriam laikui savo valdų neteko.

1370 m. po Kazimiero III mirties Liubartas atsiėmė savo palikimą iš Lenkijos. Buvo surengtas didelis LDK žygis ir jo metu susigrąžinta Vakarų Voluinė.⁶⁴ Vėlesnės kovos dėl šios žemės realių pokyčių nedavė, o Gediminaičiai, nepaisydami savo priklausomybės, pozicijas išsaugojo.

Neaišku, kada mirė Liubartas ir kaip buvo padalytas jo palikimas. Paskutinį kartą jis minimas 1382 m., kai po Vengrijos ir Lenkijos karaliaus Liudviko mirties pažymėta, jog Liubartas atsiėmė savo žemes.⁶⁵ Manoma, kad jis mirė iki 1384 m. ir paliko tris sūnus.⁶⁶ Vienintelis dokumentas, kuriamo jie visi minimi, yra nedatuotas. Veikiausiai jis buvo išduotas iškart po Liubarto mirties, nes visi, kurie galėjo pretenduoti į jo palikimą, pasižadėjo Teodoro Ostrogiskio, Danilos sūnaus, turėtų valdų neliesti.⁶⁷ Tikėtina, kad Liubartas savo sūnumis padalijo palikimą, kartu įtvirtindamas Teodoro viršenybę brolių atžvilgiu. Anksčiau minėtame dokumente rašoma: „didysis kunigaikštis Teodoras su savo broliais Lozoriumi ir Simonu“.⁶⁸ Toks titulatūros skirtumas rodo Teodoro pranašumą prieš brolius. Veikiausiai Liubartas Teodorui paliko Lucką⁶⁹, o jo jaunesnieji broliai gavo kitas žemes

7 pav. Lucko pilis. M. Грушевский, Ілюстрована історія України, Київ–Львів, 1913.
Lutsk castle. From M. Грушевский, Ілюстрована історія України, Київ–Львів, 1913.

Voluinėje. (7 pav.) Tačiau nuo 1387 m. Teodoras tituluojamas išskirtinai tik Vladimiro kunigaikščiu.⁷⁰ Galbūt tai reikėtų sieti su pokyčiais giminės viduje, nes Teodoro Liubartaičio broliai nebuvo daugiau minimi. Gal Teodoras perėmė jų palikimą, o iš Lucko jis buvo pašalintas? Šis teiginys hipotetinis, bet chronologijai nepriestarauja. Lucko sąskaita, kaip žinoma, Jogaila bandė spręsti Vytauto problemą.⁷¹ Po nesėkmingo Kaributo maišto Teodoras Liubartaitis buvo išsiųstas į Severenė Naugarduką.⁷² Tiesa, savo teises į Vladimirą jis išsaugojo⁷³, tačiau Voluinės žemė buvo galutinai suskaidyta. Reikia pridurti, kad smulkios Gediminaičių kunigaikštystės, valdomos Narimanto, Algirdo ir Karijoto palikuonių, Voluinės žemėje išliko, bet jos negalėjo vaidinti žymesnio vaidmens. Švitrigailos epizodas, susijęs su jo išitvirtinimu Voluinės žemėje po nuvertimo, buvo jau kito proceso – konkurencijos dėl aukščiausios valdžios LDK – padarinys. Tačiau būtent šie procesai Voluinėje padėjo formuotis vietinėms pareigybėms, kurios buvo panašios į didžiojo kunigaikščio dvaro pareigybes. Švitrigailos padėtis vidaus karų metu Voluinėje nebuvo kvestionuojama. Jam buvo pavaldi visa žemė. Galbūt todėl, net šiam Algirdaičiui galutinai pralaimint kovą dėl sosto, Voluinės žemės kunigaikščiai Čartoriskiai, kaip žinoma, Gedimino palikuonys, ir organizavo Žygimanto Kęstutaičio nužudymą.⁷⁴

Kijovo kunigaikštystės padėtis kitų Pietų Rusios žemių atžvilgiu buvo išties išskirtinė. Tai buvo nulemta kelių priežascių. Kaip jau minėta, ši kunigaikštystė buvo viena iš labiausiai nutolusių nuo LDK žemių. Taip pat labai svarbu istorinis-politinis Kijeve, kaip centro, kontekstas, nepamirštant ir miesto svarbos prekybai.

Kaip rašoma Gustino metraštyje, 1362 m. nugalėjęs totorius Algirdas pasodino Kijeve savo sūnų Vladimirą, tačiau apie kokias nors represijas prieš buvusį kunigaikštį

neužsimenama.⁷⁵ Turint omenyje, kad tai buvo Gedimino brolis⁷⁶, tuo stebėtis nereikėtų. Veikiausiai senajam kunigaikščiui netgi buvo leista pasilikti Kijeve. Tokiu atveju šiame centre ivyko natūrali kartų kaita.

Vladimiro Algirdaičio laikais Kijevas buvo viena stipriausiai į LDK ieinančių žemų. Ir ne tik politiniu požiūriu. Čia buvo kaldinamos monetos, o pats kunigaikštis rūpinosi prekyba. (8 pav.) Tačiau po Algirdo mirties Vladimiro santykiai su didžiuoju kunigaikščiu atšalo, o kilus atviram konfliktui tarp Jogailos ir Andriaus Algirdaičio, Kijovo kunigaikštis palaikė pastarąjį. Vėliau pamažu pasitraukė iš konflikto ir 1388 m. susitaikė su Jogaila. Dar vėliau demonstravo savo lojalumą kovose su Vytautu. Vis dėlto Vytautui nusitaikius į stambiausią žemių kunigaikščius Vladimiras Algirdaitis prarado Kijevą. Būtina pažymėti, kad Kijovo kunigaikštystė prieš tai buvo suskaidyta (iš jos išskirtas Žitomiras ir Ovrucas), o apie 1395 m., iš jos pašalinus Vladimirą Algirdaitį, buvo

8 pav. Vladimiro Algirdaičio (1377–1395) denaras. Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė, Kijevas. Ø 16 mm, masė – 0,546 g. Rasta Vilniaus Žemutinėje pilyje 2006 m. Lietuvos nacionalinis muziejus.

A denarius from the reign of Vladimiras Algirdaitis (1377–1395). Grand Duchy of Lithuania, Kiev. Ø 16 mm, weight: 0.546 g. Found at Vilnius Lower Castle in 2006. Castle Research Centre, Lithuanian National Museum.

9 pav. Jono Vladimiraičio antspaudas. M. Gumowski, „Pieczęcie książąt litewskich“, lent. IX, Nr. 65.
The seal of Jonas Vladimiraitis. M. Gumowski, ‘Pieczęcie książąt litewskich’, table IX, no. 65.

10 pav. Aleksandro Vladimiraičio-Olekko antspaudas. Ten pat, lent. IX, Nr. 66.
The seal of Aleksandras Vladimiraitis-Olekka. Ibid., table IX, no. 66.

11 pav. Andrejaus Vladimiraičio antspaudas. Ten pat, lent. IX, Nr. 63.
The seal of Andrejus Vladimiraitis. Ibid., table IX, no. 63.

perduota valdyti Skirgailai, kuris po metų Kijeve buvo nunuodytas. 1396–1442 m. Kijovo kunigaikštystė buvo valdoma didžiojo kunigaikščio vietininkų. Ar kunigaikštis Jonas Vladimiraitis, Lietuvos metraščiuose vadinas Kijovo kunigaikščiu (**9 pav.**), savo teises į šį centrą grindė kaip Vladimiro Algirdaičio sūnus, ar tai tiesiog buvo Švitrigailos paskyrimas, sunku pasakyti. Tačiau Aleksandras (Olekka) Vladimiraitis gavo valdyti Kijevą kaip tėvonis. (**10 pav.**) Šiuo požiūriu tai buvo išskirtinė kunigaikštystė, nes ją valdžiusi dinastijos šaka, praradusi valdžią Kijovo žemėje, vėl galėjo susigrąžinti savo pozicijas. Vladimiro Algirdaičio palikuonys Kijevą valdė iki 1471 m., kada mirė Simonas Olelkaitis. Jie bandė vykdyti beveik savarankišką užsienio politiką ir stiprinti savo padėti tarp vietinio elito, o tai galiausiai sukėlė prieštarinę Kazimiero reakciją. Mirus Simonui Olelkaičiui šio sūnui Vasilijui Kijevą valdyti didysis kunigaikštis nepatikėjo, o pavertė Kijevą vaivadija.⁷⁷ Tačiau negalima pamiršti, kad Kijeve žemėje buvo įkurta ir kito Vladimiro Algirdaičio sūnaus – Andriaus kunigaikštystė.⁷⁸ (**11 pav.**) Atrodo, kad Kijovo kunigaikštystė buvo laikoma ne tik Olekos; bet ir jo brolių palikimu. (**12 pav.**)

Sunku nusakyti, kaip Gediminaičių dinastijos atšaka veikė Podolėje ir koks buvo jos santykis su dinastijos elitu. Nei metraščiuose, nei kitur nepateikiamā žinių apie tai, ar pats Karijotas dalyvavo užvaldant Podolę. Bet Lietuvos metraščio trumpajame sąvade nurodoma, kad Karijotas pasiliko Naugarduke, o buvo išsiusti jo sūnūs. Metraštis Podolėje išskyrė tris centrus, kuriuose veikė Karijotaičiai.⁷⁹

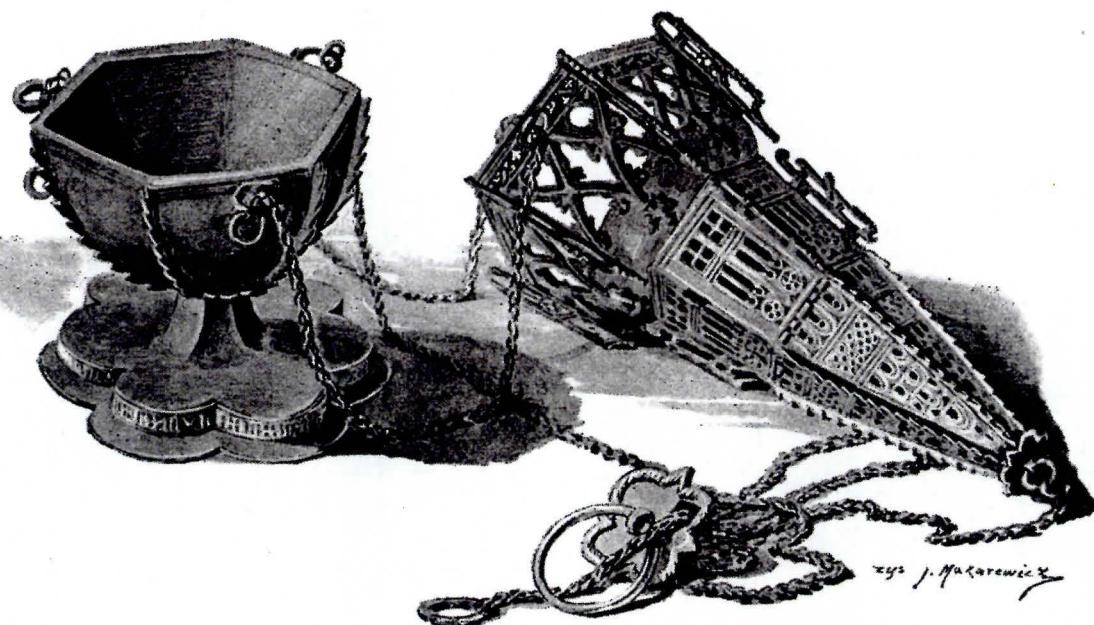
Diskusijų dėl Karijoto ir jo palikuonių būta gana daug, jas apibendrina Janas Tęgowskis. Kartu jis pateikia platų Podolės valdymo kontekstą. Pasak šio tyrinėtojo, Karijotas turėjės septynis sūnus. Šeši iš jų veikė Podolėje. Anksčiausiai joje atsirado Jurgis ir Aleksandras (po Mėlynųjų Vandenių mūšio, aiškiai dokumentuota 1366 m.), 1377 m.

12 pav. Kunigaikščio Konstantino Konstantinovičiaus Ostrogiškio herbas. 1580. Viršutiniuose skydeliuose – Šv. Jurgis ir Vytis – Olelkaičių herbai, apatiniaiame kairiajame – Ostrogiškių, dešiniajame – Olelkaičių. M. Грушевский, Иллюстрирована история України, Київ–Львів, 1913.

The coat-of-arms of Duke Konstantinas Konstantinovičius Ostrogiškis. 1580. In chief St. George and Vytis, the coat-of-arms of the Olelkaitis family, in base per pale, dexter the coat-of-arms of the Olelkaitis family, sinister those of the Ostrogiškis family. From M. Грушевский, Иллюстрирована история України, Київ–Львів, 1913.

pirmą kartą minimas Borisas Karijotaitis, iki 1370 m. turėjo pradėti veikti Podolėje ir Konstantinas, nors aiškesni statusą jis įgavo tik 1382 m.; 1388 m. J. Tęgowskis datuoja Teodoro Karijotaičio pasiodymą Podolėje, o 1398–1403 m. vyko ginčai dėl Vasilijaus Karijotaičio teisių į Podolę.⁸⁰ Tačiau problemos prasideda tuomet, kai daromos prielaidos remiantis nepamatuotomis hipotezėmis. Čia suklydo ir J. Tęgowskis. Pasirėmės Edvardo Gudavičiaus hipoteze apie diarchijos funkcionavimą LDK⁸¹, ši valdymo modeli perkėlė ir į Podolę. Nuo pat Karijotaičių įsigalejimo Podolėje J. Tęgowskis, pirmiausia atsižvelgdamas į kunigaikščių Jurgio ir Aleksandro

13 pav. Bažnytinis indas – smilkytuvas. Sidabras, XIV a. Kijevas–Voluinė. Šv. Anupro cerkvė Lvove. Wł. Łoziński, Złotnictwo lwowskie, Lwów, 1912, p. 28, ill. 8.

A Byzantine vessel – censer. 14th-century Kiev – Volhynia. St. Onufrij Orthodox church. From W. Łoziński, Złotnictwo lwowskie, Lwów, 1912, p. 28, ill. 8.

Karijotaičių bendradarbiavimą, pratesė diarchijos funkcionavimą iki pat XV a. pradžios. Visi Karijotaičiai, kurie galejo pretenduoti į šios Gediminaičių šakos lyderio pozicijas Podolėje, buvo aprūpinti submonarchais: iki 1374–1375 m. veikė Jurgio ir Aleksandro pora, apytikriai iki 1382 m. – Aleksandro ir Boriso, iki 1386–1388 m. – Boriso ir Konstantino, iki 1388–1392 m. – Konstantino ir Teodoro, galiausiai Teodoro ir Vasilijaus pora veikė paskutinį XIV a. dešimtmetį. Vytautui pašalinus iš Podolės Teodora, Vasilijus veikė vienas.⁸² Reikia pasakyti, kad diarchinės sistemos funkcionavimu LDK jau kuris laikas abejojama.⁸³ Jeigu ši sistema nefunkcionavo valstybės centre, veikiausiai kalbėti apie valdymo modelio perkėlimą į periferiją būtų kiek neatsargu. J. Tęgowskis, matyt, buvo suklaidintas to, kad Karijotaičiai tarptautiniuose susitarimuose dažnai pasirodydavo poromis. Tai matoma jau iš 1366 m. sutarties tarp Lenkijos ir LDK, kurioje Jurgis ir Aleksandras Karijotaičiai pasirodė kartu.⁸⁴ Jų bendras dokumentas žinomas ir 1374 m.⁸⁵ 1377 m. kartu pasirodė Aleksandras ir Borisas.⁸⁶ Tačiau šie pavieniai paminėjimai poromis nieko neįrodo, juolab kad vėlesni diarchijos požymiai (brolių veikimas poromis) nustatomi hipotetiškai.⁸⁷

LDK metraštinė tradicija taip pat nepatvirtina Karijotaičių veikimo poromis. Kaip jau minėta, Lietuvos metraščiuose išskiriami trys svarbiausi Podolės centrai. Iš pasakojimo neaišku, kur konkretūs kunigaikščiai rezidavo⁸⁸, apie tai galima spręsti tik pasitelkus papildomus šaltinius, kuriais remiantis nuoseklaus vaizdo nepavyksta susidaryti, jis fragmentiškas. Vienas svarbiausių centrų buvo Podolės Kamenečas, tame 1374 m. rezidavo Jurgis Karijotaitis. Apie jo svarbą galima spręsti ir iš bažnytinės dokumentų.⁸⁹ 1392 m. Teodoras Karijotaitis išdavė raštą Grinkai Smotričėje.⁹⁰ Tačiau tai daugiau iliustracija.

J. Tęgowskio schema kelia dar vieną klausimą: Podolėje valdė išskirtinai tik Karijoto sūnūs, tačiau vaikaičiai prie valdžios nebūdavo prileidžiami. E. Gudavičiaus pateiktame diarchijos modelyje tokia galimybė yra palikta, tačiau vargu ar keturis dešimtmečius besikeičiantys broliai negalėjo įvesti į Podolės elitą savo sūnų. Jurgio, Boriso ir Konstantino Karijotaičių palikuonys, pasak J. Tęgowskio, liko nuošalyje nuo Podolės tiesioginio valdymo.⁹¹ Tai atrodo dar mažiau artima buvusiai realybei. Tokiu atveju reikia ieškoti alternatyvaus paaškinimo.

Podolė buvo viena labiausiai nuo centro nutolusių LDK žemėų, kur trūkinėjo ryšiai ne tik su Gediminaičių dinastijos elitu, bet ir su LDK. Siekdami išsilaikti Podolės valdžioje, Karijotaičiai buvo priverstiapti Lenkijos ir Vengrijos karalių lenininkais.⁹² (13 pav.) Pati Podolė virto būtent Karijoto palikuonių žeme, kur kiti Gediminaičiai įtakos neturėjo arba turėjo labai mažai. Tai galėjo nulemti savitą Podolės Karijotaičių valdymo sistemą. Tai, kad Karijotaičiai neprileido jaunosis kartos prie aukščiausios valdžios Podolėje, leidžia manyti, jog šioje žemėje buvo susiformavusi senjorato sistema, kur senjoru tapdavo vyriausias Karijotaičių atstovas. Išlyga galima kalbant apie Vasilijų Karijotaitį, kuris kažkodėl J. Tęgowskio nebuvo sutapatintas su Vasilijumi Konstantinaičiu, nors 1398 m. titulas „dux Podolie“ galėjo būti vartoamas ir Konstantino Karijotaičio sūnaus⁹³, ypač tada, kai Podolės valdovu save titulavęs Teodoras buvo Vytauto pašalintas iš Podolės.

Pačią Podolę pasidalijo Jogaila ir Vytautas, o valdė jų vietininkai. Karijotaičiai nebegalėjo kelti pretenzijų, laviruodami tarp Lenkijos ir Lietuvos. Teodoro pabėgimas su Švitrigaila jokių rezultatų nedavė. Kiti pretendentai laikėsi nuošaliau. 1399 m. keletas Karijoto palikuonių minimi tarp žuvusiuų Vorsklos mūšyje (Dimitrijus Voluinietis, Simonas ir Glebas Karijotaičiai)⁹⁴, tai rodytu jų lojalumą Vytautui. 1400 m. Vakarų Podolę Jogaila buvo

14 pav. Podolės Kameneco pilis. Dalios Grimalauskaitės fotografija. 2009.
Kamianets-Podolskyi Castle. Photo by Dalia Grimalauskaitė. 2009.

paskyrės valdyti savo broliui Švitrigailai, tačiau tai truko trumpai⁹⁵ ir mažai ką pasako apie dinastijos įtaką Podolės žemėje. (14 pav.)

Karijoto palikuonys galutinai buvo išstumti iš Podolės, ir artėjant XV a. viduriui aiškėja, kad dauguma jų gavo valdas Pietų Rusijoje, tačiau ne šioje, o Voluinės žemėje: Konstantino palikuonys tapo kunigaikščiais Čartoriskiai, Boriso – Zviaholskiai, Dimitrijaus sūnui buvo patvirtintas tėvo turėtas Bobrokas.⁹⁶

Išvados

Apibendrinant išdėstyta medžiagą, galima būtų padaryti kelias išvadas. Visų pirma reikia pažymeti, kad Gediminaičių dinastijos atstovų kunigaikštystęs steigimasis Pietų Rusijoje yra sunkiai datuojamas dėl šaltinių trūkumo. Todėl sunku nustatyti ne tik kokia buvo šio proceso eiga, bet ir jo chronologinius rėmus. Galima būtų spėti, kad tarp 1323 ir 1331 m. Kijeve buvo pasodintas Gedimino brolis Teodoras; apie 1331 m. ar

kiek vėliau Liubartas vedė Voluinės kunigaikščio dukterį ir pateko į Haličo–Voluinės kunigaikščių dinastinę sistemą; vėliausiai buvo užvaldyta Podolės žemė, tai turėjo įvykti po Melynujų Vandens mūšio. Kokios nors prielaidos dėl ankstesnio Karijotaičių įsitvirtinimo Podolėje nėra reikšmingos. Antroji išvada: Gediminaičių kunigaikštystėms Voluinėje, Kijeve ir Podolėje susidarė galimybė išaugti į atskirus giminių lizdus. Vis dėlto tam nebuvo lemta įvykti, nes Vytautas pašalino visų trijų žemių kunigaikščius. Tik Kijeve beveik po pusės amžiaus ji valdžiusiai šakai tévoninės teisės buvo sugrąžintos, tačiau tai netruko ilgai. Voluinėje vykusios Liubarto palikimo dalybos po šio mirties sumenkino tos šakos lyderio pozicijas ir jis išlaikė tik mažąją dalį palikimo. Podolėje aiškiai matyti senjorato sistema. Nors šioje žemėje buvo keletas kunigaikštystęs, tačiau vienas iš Karijotaičių visada atlikdavo lyderio vaidmenį ir atstovaudavo kitiems. Šioje dinastijos atšakoje iki pat XV a. pradžios lyderio pozicijas užėmė tik Karijoto sūnūs, neužleisdami valdžios jaunesniajai kartai.

Vytautas Jankauskas
Vytautas Magnus University

The Gediminid Duchies in the Southern Lands of the GDL in the 14th–15th centuries
Summary

The object of this article is the three lands of South Ruthenia: the duchies of Kiev, Podolia, and Volhynia. Because these three lands became part of the Grand Duchy of Lithuania at around the same time and, it should be noted, experienced similar influences from foreign states, they should be considered a single area. The processes, which occurred in the lands of Severia and Chernigov (which could also be assigned to this area and sometimes are), correlate more with the processes that occurred in the eastern border duchies of the GDL and therefore they should be the object of a separate paper.

The Grand Duchy of Lithuania had established contacts with the lands of Southwest Ruthenia even prior to the beginning of the Gediminid dynasty. But the start of this area's occupation should only be connected with the reign of Gediminas. It is necessary to admit that the chronology of this process has retreated into obscurity and lacks clear contours. Nevertheless it is possible to attempt to follow if not the precise time, then at least the sequence. It seems that the first member of the Gediminid dynasty to become established in this area was Gediminas's brother, Teodoras, who ruled the duchy of Kiev. This proc-

ess should be dated to the mid-1320s. A decade later (approximately), Liubartas, the son of Gediminas, ruled one of the duchies of Volhynia. During the first decades of the second half of the 14th century, the descendants of Karijotas, another son of Gediminas, began to establish themselves in Podolia.

Possibilities were created for the Gediminid duchies in Volhynia, Kiev, and Podolia to grow into separate clans. Nevertheless this was not destined to happen because Vytautas ousted the dukes of all three lands. Only in Kiev, after almost half a century, was the branch that ruled it by patrimonial right restored, but not for long. The division of Liubartas's inheritance, which occurred in Volhynia after his death, carved up the positions of the leader of that branch and he retained only a small part of the inheritance. The agnatic seniority system is clearly seen in Podolia. Although there were several duchies in this land, nevertheless a member of the Karijotaitis family always occupied the leadership position and represented the rest. Up until the early 15th century only the sons of Karijotas occupied the leadership positions in this dynastic branch, never passing them down to the younger generation.

¹ F. Šabuldo, „Lietuvos ir Ordos kondominiumas Ukrainos žemėse XIV a.“, *Lietuvos istorijos metraštis* 2004–2, Vilnius, 2005, p. 5–23.

² J. Tęgowski, *Pierwsze pokolenia Giedyminowiczów*, Poznań–Wrocław, 1999, p. 235–236.

³ S. C. Rowell, *Iš viduramžių ūkų kylanti Lietuva: Pagonių imperija Rytų ir Vidurio Europoje 1295–1345*, Vilnius, 2001, p. 89.

⁴ Архивъ югозападной Рощи, т. 6, д. 1, Киевъ, 1883, п. 1–4.

⁵ J. Tęgowski, *Pierwsze pokolenia Giedyminowiczów*, p. 235.

⁶ Ten pat., p. 237.

⁷ S. C. Rowell, *Iš viduramžių ūkų kylanti Lietuva*, p. 103–114.

⁸ Ten pat., p. 106–107.

⁹ A. Nikžentaitis, *Gediminas*, Vilnius, 1989, p. 70.

¹⁰ J. Wolff, *Ród Giedymina: dodatki i poprawki do dzieł K. Stadnickiego: "Synowie Giedymina", "Olgierd i Kiejstut" i "Bracia Władysława Jagiełły"*, Kraków, 1886, p. 8.

¹¹ *Lietuvos metraštis: Bychovco kronika*, vertė, įvadą ir paaškinimus paraše R. Jasas, Vilnius, 1971, p. 68.

¹² R. Jasas, „Paaškinimai“, *Lietuvos metraštis: Bychovco kronika*, p. 219–220.

¹³ Полное собрание русских летописей, т. 10, Санкт Петербургъ, 1885, р. 204–205.

¹⁴ S. C. Rowell, *Iš viduramžių ūkų kylanti Lietuva*, p. 103–105.

¹⁵ E. Gudavičius, *Lietuvos europėjimo kelias*, Vilnius, 2002, p. 128.

¹⁶ Plg.: R. Batūra, *Lietuva tautų kovoje prieš Aukso Ordą: Nuo Batu antplūdžio iki mūšio prie Melynujų Vandenių*, Vilnius, 1975, p. 201–206.

¹⁷ *Lietuvos metraštis: Bychovco kronika*, p. 70.

¹⁸ R. Batūra, *Lietuva tautų kovoje prieš Aukso Ordą*, p. 199.

¹⁹ Ф. М. Шабульдо, *Земли Юго-Западной Руси в составе Великого княжества Литовского*, Киевъ, 1987, p. 29.

²⁰ S. C. Rowell, *Iš viduramžių ūkų kylanti Lietuva*, p. 104–105.

Laužiniuose skliaustuose yra išskirtas S. C. Rowello rekonstruotas trūkstamas Lietuvos metraščio tekstas.

²¹ Plačiau žr. projektai.llbm.lt/doc/aristaveles_istoriniai.pdf. – Red. pastaba.

²² Hermanas Vartbergė, „Livonijos kronika“, *Livonijos kronikos*, Vilnius, 1992, p. 196.

²³ R. Petruskas, „Giminaičiai ir pavaldiniai: Lietuvos bajorų grupės XIV a. pabaigoje – XV a. I pusėje“, *Lietuva ir jos kaimynai: Nuo normanų iki Napoleono. Profesoriaus Broniaus Dundulio atminimui*, Vilnius, 2001, p. 109; S. C. Rowell, „Gediminaičių dinastinė politika Žemaitijoje 1350–1430“, *Žemaičių praeitis*, t. 3, Vilnius, 1994, p. 131.

²⁴ S. C. Rowell, *Iš viduramžių ūkų kylanti Lietuva*, p. 112.

²⁵ R. Jasas, „Bychovco kronika ir jos kilmė“, *Lietuvos metraštis: Bychovco kronika*, p. 37–38.

²⁶ M. Jučas, *Lietuvos metraščiai*, Vilnius, 1968, p. 98.

²⁷ K. Gudmantas, „Vilnius ir Krokuva. Keletas XVI amžiaus pirmosios pusės Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės literatūrinio gyvenimo štrichų“, *Pirmasis Lietuvos Statutas ir epocha*, Vilnius, 2005, p. 290.

²⁸ V. Jankauskas, „Kijevo žemės statusas Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje XIV–XV amžiais“, *Darbai ir dienos*, Nr. 44: *Senoji Lietuva: Viduramžiai. Renesansas. Barokas*, Kaunas, 2005, p. 91–94.

²⁹ *Lietuvos metraštis: Bychovco kronika*, p. 67.

³⁰ Vygandas Marburgietis, *Naujoji Prūsijos kronika*, Vilnius, 1999, p. 120.

³¹ *Lietuvos metraštis: Bychovco kronika*, p. 74–76.

³² Полное собрание русских летописей, т. 2, Санкт Петербургъ, 1843, р. 350.

³³ Plg.: V. Jankauskas, „Kijevo žemės statusas Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje XIV–XV amžiais“, p. 85–88.

- ³⁴ R. Petruskas, „Giminaicių ir pavaldiniai“, p. 109.
- ³⁵ Ф. М. Шабульдо, Земли Юго-Западной Руси в составе Великого Княжества Литовского, p. 42–44.
- ³⁶ J. Puzyra, „Koriat i Koriatowicze oraz Sprawa Podolska“, *Ateneum Wileńskie*, Wilno, sas. 11, 1936, p. 66.
- ³⁷ Ten pat, p. 72.
- ³⁸ R. Batūra, *Lietuva tautų kovoje prieš Aukso Ordą*, p. 262–267.
- ³⁹ „Lietuvos metraščių trumpasis sąvadas“, vertė ir paaškinimus paraše A. Jovaišas, *Senoji Lietuvos literatūra*, t. 4: *Metraščiai ir kunigaikščių laiškai*, Vilnius, 1996, p. 312.
- ⁴⁰ Plg.: J. Tęgowski, *Pierwsze pokolenia Giedyminowiczów*, p. 201.
- ⁴¹ „Lietuvos metraščių trumpasis sąvadas“, p. 325.
- ⁴² А. Груша, „Невядомая грамата Фёдора Каравятача за 1391 г.“, *Беларускі Гістарычны Агліяд: наўуковы часопіс*, т. 10, сас. 1–2 (18–19), Менск, 2001, p. 123–135.
- ⁴³ „Lietuvos metraščių trumpasis sąvadas“, p. 284.
- ⁴⁴ Акты, относящиеся к истории Западной России, т. 1: 1340–1506 гг., Санкт Петербургъ, 1846, p. 1–2.
- ⁴⁵ H. Paszkiewicz, *O genezie i wartości Krewy*, Warszawa, 1938, p. 97.
- ⁴⁶ J. Puzyra, „Koriat i Koriatowicze“, *Ateneum Wileńskie*, sas. 3–4, Wilno, 1930, p. 434–438.
- ⁴⁷ „Lietuvos metraščių trumpasis sąvadas“, p. 324.
- ⁴⁸ J. Tęgowski, *Pierwsze pokolenia Giedyminowiczów*, p. 175–177.
- ⁴⁹ F. Šabuldo, „Lietuvos ir Ordos kondominiumas Ukrainos žemėse XIV a.“, p. 5–23.
- ⁵⁰ Ф. М. Шабульдо, Земли Юго-Западной Руси в составе Великого княжества Литовского, p. 52.
- ⁵¹ V. Jankauskas, „Kijeve žemės statusas Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje XIV–XV amžiais“, p. 85–88.
- ⁵² A. Kučinskas, *Kęstutis: lietuvių tautos gynėjas*, Marijampolė, 1938, p. 99–101.
- ⁵³ Ф. М. Шабульдо, Земли Юго-Западной Руси в составе Великого княжества Литовского, p. 38–40.
- ⁵⁴ A. Kučinskas, *Kęstutis: lietuvių tautos gynėjas*, p. 101–106.
- ⁵⁵ Акты, относящиеся к истории Западной России, т. 1: 1340–1506 гг., p. 1–2.
- ⁵⁶ J. Tęgowski, *Pierwsze pokolenia Giedyminowiczów*, p. 190.
- ⁵⁷ J. Puzyra, „Koriat i Koriatowicze“, p. 434–438.
- ⁵⁸ Акты, относящиеся к истории Западной России, т. 1: 1340–1506 гг., p. 1–2.
- ⁵⁹ „Traktat książąt litewskich z Kazimierzem Wielkim. 1366 r.“, podał A. Czuczyński, *Kwartalnik historyczny*, Lwów, 1890, p. 513.
- ⁶⁰ Archiwum książąt Liubartowiczów Sanguszków w Sławucie, wyd. L. Radziszewski, t. 1, Lwów, 1887, p. 1.
- ⁶¹ „Traktat książąt litewskich z Kazimierzem Wielkim. 1366 r.“, p. 513–515.
- ⁶² *Monumenta Poloniae historica*, t. 2, Lwów, 1872, p. 631.
- ⁶³ „Traktat książąt litewskich z Kazimierzem Wielkim. 1366 r.“, p. 513–515.
- ⁶⁴ A. Kučinskas, *Kęstutis: lietuvių tautos gynėjas*, p. 113.
- ⁶⁵ *Monumenta Poloniae historica*, t. 2, p. 722.
- ⁶⁶ J. Tęgowski, *Pierwsze pokolenia Giedyminowiczów*, p. 240–242.
- ⁶⁷ Archiwum książąt Liubartowiczów Sanguszków w Sławucie, p. 8.
- ⁶⁸ Ten pat, p. 8.
- ⁶⁹ *Akta unii Polski z Litwą 1385–1791*, wyd. S. Kutrzeba i W. Semkowicz, Kraków, 1932, p. 10.
- ⁷⁰ *Codex epistolaris Vitoldi magni ducis Lithuaniae 1376–1430*, collectus opera Antonii Prochaska, Cracoviae, 1882, p. 13; *Akta unii Polski z Litwą 1385–1791*, p. 31.
- ⁷¹ „Lietuvos metraščių trumpasis sąvadas“, p. 318.
- ⁷² J. Nikodem, „Kaributo maištas“, *Lietuvos istorijos metraštis* 2007–1, Vilnius, 2008, p. 17–18.
- ⁷³ J. Tęgowski, *Pierwsze pokolenia Giedyminowiczów*, p. 241. Naujausioje Ukrainos istoriografijoje daug dėmesio skiriamas Voluinės ir Kijeve kunigaikštystėms, kaip gana savarankiškiems vienetams. Plg.: Н. Яковенко, *Нариси Історії України: З найдавніших часів до кінця XVIII ст.*, Київ, 1997, p. 101–103. Tačiau Voluinės padalijimas Gediminaičiams taip pat akivaizdus.
- ⁷⁴ *Lietuvos metraštis: Bychovco kronika*, p. 125.
- ⁷⁵ Полное собрание русских летописей, т. 2, Санкт Петербургъ, 1843, p. 350.
- ⁷⁶ R. Batūra, *Lietuva tautų kovoje prieš Aukso Ordą*, p. 199.
- ⁷⁷ V. Jankauskas, „Kijeve žemės statusas Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje XIV–XV amžiais“, p. 81–104.
- ⁷⁸ Plg.: Акты, относящиеся к истории Западной России, т. 1: 1340–1506 гг., p. 59–60.
- ⁷⁹ „Lietuvos metraščių trumpasis sąvadas“, p. 324.
- ⁸⁰ J. Tęgowski, *Pierwsze pokolenia Giedyminowiczów*, p. 164–189.
- ⁸¹ Э. Гудавичюс, „По поводу так называемой диархии в Великом Княжестве Литовском“, *Feodālisms Baltijas regionā*, Rīga, 1985, p. 35–44.
- ⁸² J. Tęgowski, *Pierwsze pokolenia Giedyminowiczów*, p. 164–189.
- ⁸³ S. C. Rowell, *Iš viduramžių ūkų kylančių Lietuvą*, p. 68–75;
- ⁸⁴ J. Nikodem, „Jednowładztwo czy diarchia? Przyczynek do dziejów ustroju Wielkiego Księstwa Litewskiego do końca XV w.“, *Zapiski Historyczne*, t. 68, sas. 4, Toruń, 2003, p. 7–30 [501–524].
- ⁸⁵ „Traktat książąt litewskich z Kazimierzem Wielkim. 1366 r.“, p. 513–515.
- ⁸⁶ J. Tęgowski, *Pierwsze pokolenia Giedyminowiczów*, p. 168–169.
- ⁸⁷ H. Paszkiewicz, *O genezie i wartości Krewy*, p. 318–319.
- ⁸⁸ J. Tęgowski, *Pierwsze pokolenia Giedyminowiczów*, p. 164–189.
- ⁸⁹ „Lietuvos metraščių trumpasis sąvadas“, p. 324.
- ⁹⁰ Т. Trajdos, „Parafie katolickie na średniorzemianym Podolu“, *Україна в Центрально-Східній Європі: Смудді з історії XI–XVIII століть*, Київ, д. 3, 2003, p. 101.
- ⁹¹ J. Tęgowski, *Pierwsze pokolenia Giedyminowiczów*, p. 164–189.
- ⁹² Plg.: A. Kučinskas, *Kęstutis: lietuvių tautos gynėjas*, p. 107–118.
- ⁹³ J. Tęgowski, *Pierwsze pokolenia Giedyminowiczów*, p. 187.
- ⁹⁴ Lietuvos metraštis: Bychovco kronika, p. 103; „Lietuvos metraščių trumpasis sąvadas“, p. 295.
- ⁹⁵ J. Matusas, *Švitrigaila didysis Lietuvos kunigaikštis*, Vilnius, 1991, p. 20–21.
- ⁹⁶ J. Tęgowski, *Pierwsze pokolenia Giedyminowiczów*, p. 164–189.